

ARCHEOLOGIA TECHNICA 36/2025

eISSN 2788-3817

<http://archeologia-technica.cz>

HISTORICKÉ VODÁRENSKÉ ZAŘÍZENÍ V KAMENNÉM MLÝNĚ

Michal Bučo – Hynek Zbranek

Dostupné online:
<http://archeologia-technica.cz>
DOI: 10.61574/AT.2025.74

Citace článku:

Bučo, M. – Zbranek, H. 2025: Historické vodárenské zařízení v Kamenném Mlýně.
Archeologia technica 36, 74-87.

©Autoři 2025

Technické muzeum v Brně / Purkyňova 105, Brno 612 00, Czech Republic

Tel.: 541 421 426

License: CC BY 4.0

 TECHNICKÉ
MUZEUM
V BRNĚ

Archeologia technica

Archeologia technica je odborným recenzovaným periodikem předkládajícím příspěvky spojené se „zkoumáním výrobních objektů a technologií archeologickými metodami“, průmyslovou archeologií i praktickými experimenty. Poskytuje prostor pro publikování a diskusi problematiky spjaté s archeologickými výzkumy technických a technologických zařízení, dokumentací a záchranou průmyslového dědictví a seznamování s výsledky praktických experimentů prováděných v rekonstrukcích starých výrobních zařízení. Publikujeme též kratší zprávy o vybraných výrobních objektech, výrobních technologiích z nejrůznějších časových období, ale i dalších tematicky souvisejících aktivitách.

Třicáté šesté číslo *Archeologie technicy* začíná textem o cisterně hradu Pyšolce, jímž Michaela Korbičková pokračuje v sérii článků věnovaných problematice této fortifikace (AT 22/2011 – vápenická pec, AT 25/2014 – hliník u vápenické pece, AT 28/2017 – milířiště při vápence). Arkadiusz Tajer a Miroslav Kaňka informují o výzkumu cihelny činné v 19. století u Vysokého Mýta, jejíž pec byla v průběhu existence opatřena druhou komorou a tento fenomén „zdvojení“ dokumentují i na příkladu dalších lokalit na našem území. Třetí příspěvek, z pera Alexe R. Furgera (Švýcarsko), je věnován dvěma tisícům let vývoje upínacích zařízení důvěrně známých většině řemeslníků, směřujícího od jednoduchých svěrek k dnešním svěrákům. Roman Mikulec, Ivo Světlík a Natálie Megisová se vracejí do národní přírodní rezervace Habrůvecká bučina v Moravském krasu k raně středověké železářské huti, jejíž datování se pokusili zpřesnit za pomoci radiokarbonového datování strusek (AT 35/2024 – vyhodnocení zatím nezpracovaného materiálového souboru). Jak se tak někdy stává, vedly získané výsledky spíše k dalším otázkám. Hynek Zbranek a Michal Bučo představují výsledky záchranného archeologického výzkumu provedeného v brněnském Kamenném Mlýně v souvislosti s budováním velkého městského okruhu. Stavba se dotkla prostoru zaniklého vodárenského zařízení činného ve 20. století, k němuž existují i archivní dokumenty (využité v článku). Hynek Zbranek je členem i dalšího autorského kolektivu (společně s Františkem Kolářem a Radkem Míšancem). I zde se navazuje na předchozí texty publikované v našem časopise, tentokrát věnované problematice barvení látek. V předchozích případech se jednalo o barvírny brněnské (AT 32/2021 – Schwarzova barvírna, AT 30/2019 – Springerova barvírna a barvírna na Křenové ulici), nyní o slezský Krnov, resp. zdejší cechovní barvírnu a rekonstrukci možných způsobů otápění barvířských kotlů na základě provedeného archeologického výzkumu i archivního průzkumu. Poslední příspěvek letošního AT má poměrně neobvyklé téma – Pavel Macků

nás seznamuje se stavební obětinou předcházející stavbu kostela Sv. Ducha v Telči ve 13. století a pokusem o její experimentální ověření (beze stavby kostela).

Archeologia technica je odborným recenzovaným periodikem předkládajícím příspěvky spojené se „zkoumáním výrobních objektů a technologií archeologickými metodami“, průmyslovou archeologií i praktickými experimenty. Rádi bychom poskytovali prostor pro publikování a diskusi problematiky spjaté s archeologickými výzkumy technických a technologických zařízení, dokumentací a záchranou průmyslového dědictví a seznamování s výsledky praktických experimentů prováděných v rekonstrukcích starých výrobních zařízení.

Kromě obsáhlejších příspěvků jsou přijímány též kratší zprávy o vybraných výrobních objektech, výrobních technologiích z nejrůznějších časových období, ale i dalších tematicky souvisejících aktivitách. Další informace pro autory jsou uvedeny na webu Technického muzea v Brně www.tnbrno.cz. Doporučili bychom Vaší pozornosti i stránky www.starahut.com, kde je možné nalézt informace o akcích pořádaných Technickým muzeem v Brně na poli starého železářství, a v neposlední řadě web tohoto periodika i tradiční stejnojmenné odborné konference, jejíž počátky se ztrácejí v dávných dobách minulého tisíciletí a jehož adresa nově zní archeologia-technica.cz.

Za redakční radu Ondřej Merta

Obsah

CISTERNA HRADU PYŠOLCE <i>Michaela Korbičková</i>	3
ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM NOVOVĚKÉ „DVOŘÁKOVY“ CIEHLY (K. Ú. VYSOKÉ MÝTO) <i>Arkadiusz Tajer – Miroslav Kaňka</i>	28
FROM THE FILING CLAMP TO THE VICE. 2000 YEARS OF CLAMPING DEVICES IN THE CRAFTS <i>Alex R. Furger</i>	43
RADIOKARBONOVÉ DATOVÁNÍ STRUSKY Z LOKALITY HABRŮVECKÁ BUČINA <i>Roman Mikulec – Ivo Světlík – Natálie Megisová</i>	69
HISTORICKÉ VODÁRENSKÉ ZAŘÍZENÍ V KAMENNÉM MLÝNĚ V BRNĚ <i>Michal Bučo – Hynek Zbranek</i>	74
PŘEDBĚŽNÁ ZPRÁVA O NÁLEZU CECHOVNÍ BARVÍRNY V KRNOVĚ A REKONSTRUKCE MOŽNÝCH ZPŮSOBŮ OTÁPĚNÍ BARVÍŘSKÝCH KOTLŮ <i>František Kolář – Radek Mišanec – Hynek Zbranek</i>	88
STAVEBNÍ OBĚTINA Z TELČE – KOSTELA SV. DUCHA JAKO DOKLAD PŘEŽÍVAJÍCÍCH POHANSKÝCH PŘEDSTAV NA PŘELOMU RANÉHO A VRCHOLNÉHO STŘEDOVĚKU (EXPERIMENTÁLNÍ OVĚŘENÍ A ÚVAHY) <i>Pavel Macků</i>	101

HISTORICKÉ VODÁRENSKÉ ZAŘÍZENÍ V KAMENNÉM MLÝNĚ V BRNĚ

Michal Bučo – Hynek Zbranek

Příspěvek představuje výsledky záchranného archeologického výzkumu, při němž byla odkryta část zaniklého vodárenského zařízení v bývalé osadě Kamenný Mlýn v Brně. Zařízení bylo v provozu od roku 1906 až do 60. let 20. století. Článek porovnává archivní dokumentaci s relikty této historické čerpací stanice surové vody z počátku 20. století, odhalenými archeologickým výzkumem. Text tak nabízí případovou studii k industriální archeologii v České republice.

Klíčová slova: industriální archeologie – vodárenské zařízení – záchranný archeologický výzkum – Brno – 19.–20. století.

HISTORIC WATER-SUPPLY FACILITY AT KAMENNÝ MLÝN IN BRNO

The paper presents the results of rescue archaeological research that uncovered part of a defunct water-supply facility in the former settlement of Kamenný Mlýn in Brno. The installation was in operation from 1906 until the 1960s. The article compares archival documentation with the remains of this early 20th-century raw-water pumping station uncovered during archaeological investigation. The text thus offers a case study in industrial archaeology in the Czech Republic.

Keywords: industrial archaeology – water-supply facility – rescue archaeological research – Brno – 19th–20th century

LOKALIZACE

V rámci záchranného archeologického výzkumu, který v letech 2020–2024 provedla společnost Archaia Brno, z. ú., při stavbě „I/42 Brno, VMO Žabovřeská I–II. etapa“, byly odkryty pozůstatky zaniklého vodárenského zařízení v bývalé osadě Kamenný Mlýn. Zkoumaná plocha se nachází v Brně-Pisárkách, východně od jezu Kamenný Mlýn (obr. 1, obr. 19).

Mezi zaniklým historickým mlýnem a řekou Svratkou se podařilo zdokumentovat relikty interiéru vodárenského zařízení z počátku 20. století a také úpravy mlýnského náhonu, provedené pro instalaci vodní turbíny. Částečně byly zachyceny i starší úpravy náhonu a jeho okolí.

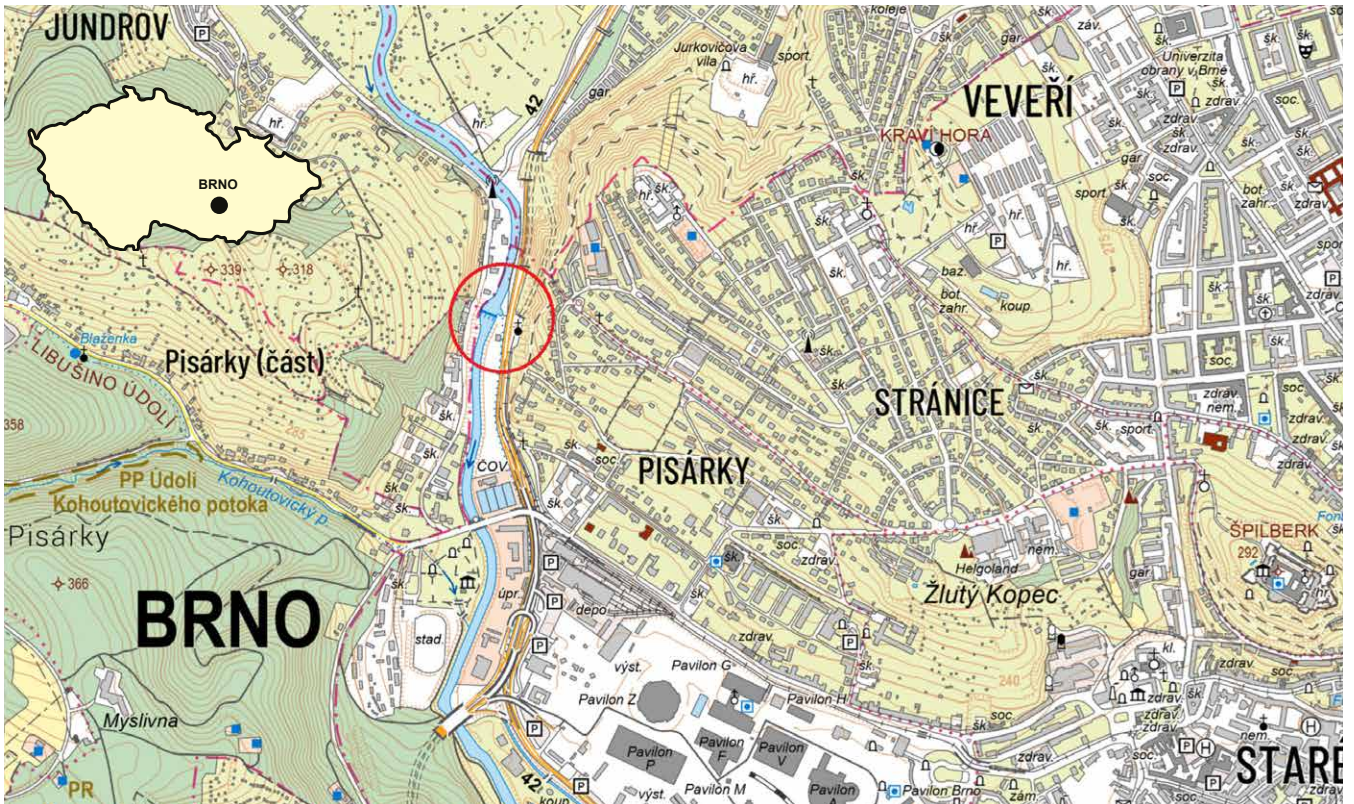
HISTORIE

Osada Kamenný Mlýn vznikla až v 19. století kolem původně středověkého mlýna, který je poprvé připomínán roku 1366 jako pustý. Mlýn náležel vždy k Žabovřeskám a spolu s nimi se roku 1468 dostal do vlastnictví kartuziánského kláštera v Králově Poli. Roku 1785 u mlýna stály pouze dvě chalupy, avšak v roce 1834 zde již stálo devět domů, seskupených podél úzké cesty spojující Žabovřesky se Starým Brnem. Osada měla výčepní právo a fungoval zde hostinec. Kolem roku 1850 získala oficiální název Kamenný Mlýn a stala se součástí Žabovřesk.

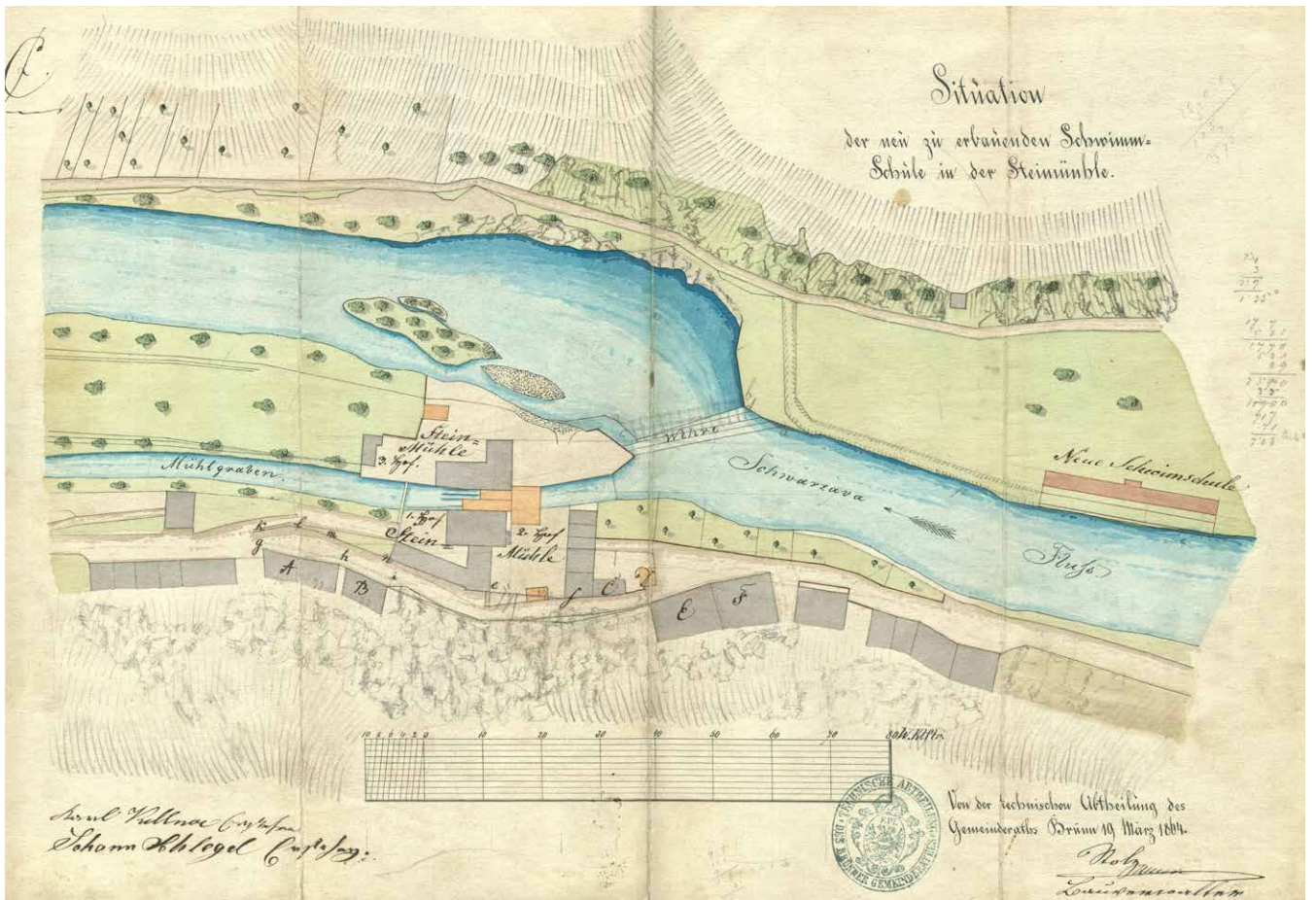
V roce 1851 požádal podnikatel Aristide Doret o jednoduché tovární oprávnění k přebudování Kamenného mlýna na továrnu k apretování vlněného zboží. Jeho záměr však vyvolal odpor brněnského cechu pekařů, obávajícího se zvýšení cen mouky a poplatků za mletí. Zrušení mlýna bylo i po dalších námitkách ze strany městských radních roku 1852 zamítnuto a A. Doret svůj záměr vzdal a v roce 1856 vrátil tovární oprávnění.

O rok později, v roce 1857, vznikla v severní části, blíže Žabovřeskám, textilní továrna A. Schwaba a synů. Téhož roku koupilo město Brno kamenomlýnský jez u mlýna (obr. 2) a v roce 1869 uzavřelo smlouvu o stavbě vodovodu s parním pohonem s londýnským podnikatelem Thomasem Doowerem. Ten se zavázal zajistit Brnu dostatek kvalitní vody a vybudoval vodovod, který čerpal vodu ze Svratky nad Kamenným mlýnem. Stavba byla dokončena v roce 1874 a Dooverův vodovod zásoboval město až do roku 1902, kdy jej převzalo město.

Areál úpravny vody v Pisárkách vznikl v letech 1869–1872, v době, kdy už ani opakované modernizace středověkého vodovodu z Puhlíku s petrovským vodojemem nemohly pokrýt potřeby rostoucího města. Původní areál se nacházel jižně od čerpací stanice, na jejímž místě stál na počátku 20. století ještě tzv. Kamenný Mlýn poháněný vodou z náhonu. Později byl přestavěn na městský chudobinec, tzv. opatrovnu. Ještě před koncem 19. století se areál úpravny rozšířil až k jezu a původnímu mlýnu. Je pravděpodobné, že tehdy byla

Obr. 1: Lokalizace zaniklé čerpací stanice v Kamenném Mlýně. Zdroj: mapy ČÚZK

Obr. 2: Mapa Kamenného mlýna z roku 1864. AMB, 1/33, krab. 263, inv. č. 752

voda do usazovacích nádrží přiváděna z náhonu samospádem. Rostoucí spotřeba vody a kapacita filtrů si však vyžádaly zvýšení objemu surové vody přiváděné do úpravně, bylo tedy nutné navýšit množství vody odebírané z řeky.

V letech 1905–1907 byla proto postavena moderní čerpací stanice surové vody, vybavená čerpadly s řemenicemi poháněnými elektromotory (obr. 3 a obr. 5). Součástí zařízení byla i malá vodní turbína, vyrábějící elektřinu s využitím energie z tehdejšího kame-nomlýnského jezu. Pod mlýnem byly zbudovány usazovací nádrže a roku 1926–27 jez získal svou dnešní podobu.

Dle zápisu v ročence Městských vodáren z roku 1938 byla voda čerpána do usazovacích nádrží z řeky Svratky u jezu v Kamenném mlýně. Tato voda byla čištěna v usazovacích nádržích sedimentací a předčištěna se vedla na řadu pískových filtrů, kde byla filtrována. Vyčištěná voda byla sterilizována a čerpána pumpami do vodovodní sítě a do vodojemů. Vodovod s užitkovou vodou byl rozveden

v nižší části města a sloužil především pro továrny a průmyslové podniky, částečně i pro domácnosti, dále k veřejným účelům (hlavně na kropení ulic). Dodávaná voda byla tedy čištěná povrchová voda o malé tvrdosti a slabě nažloutlé barvy, bez zákalu a bez znatelného obsahu železa a manganu. Zdravotně byla nezávadná, ale byla využívána pouze jako voda užitková (Kilian 1938, 8).

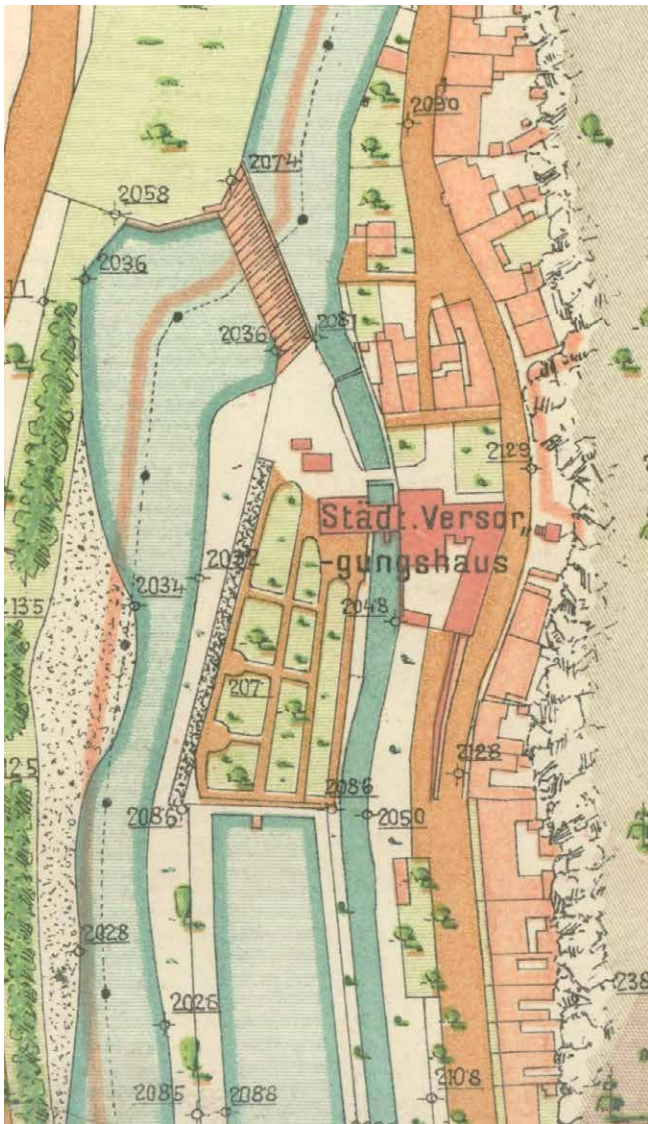
Dodnes se v místě zachovala pouze budova mladší čerpací stanice surové vody z řeky Svratky, která patřila ke zrušené úpravně v Pisárkách. Současná budova čerpací stanice vznikla patrně na počátku 60. let 20. století. Nachází se poblíž zařízení pro odběr surové vody z řeky nad jezem u bývalého začátku Svrateckého náhonu a byla v provozu až do roku 2013. Architektonicky se hlásí k funkcionalistickému stylu vodárenských budov, její skutečný původ je však mladší – je z konce 60. let 20. století, kdy nahradila původní stanici z let 1906–1907.¹

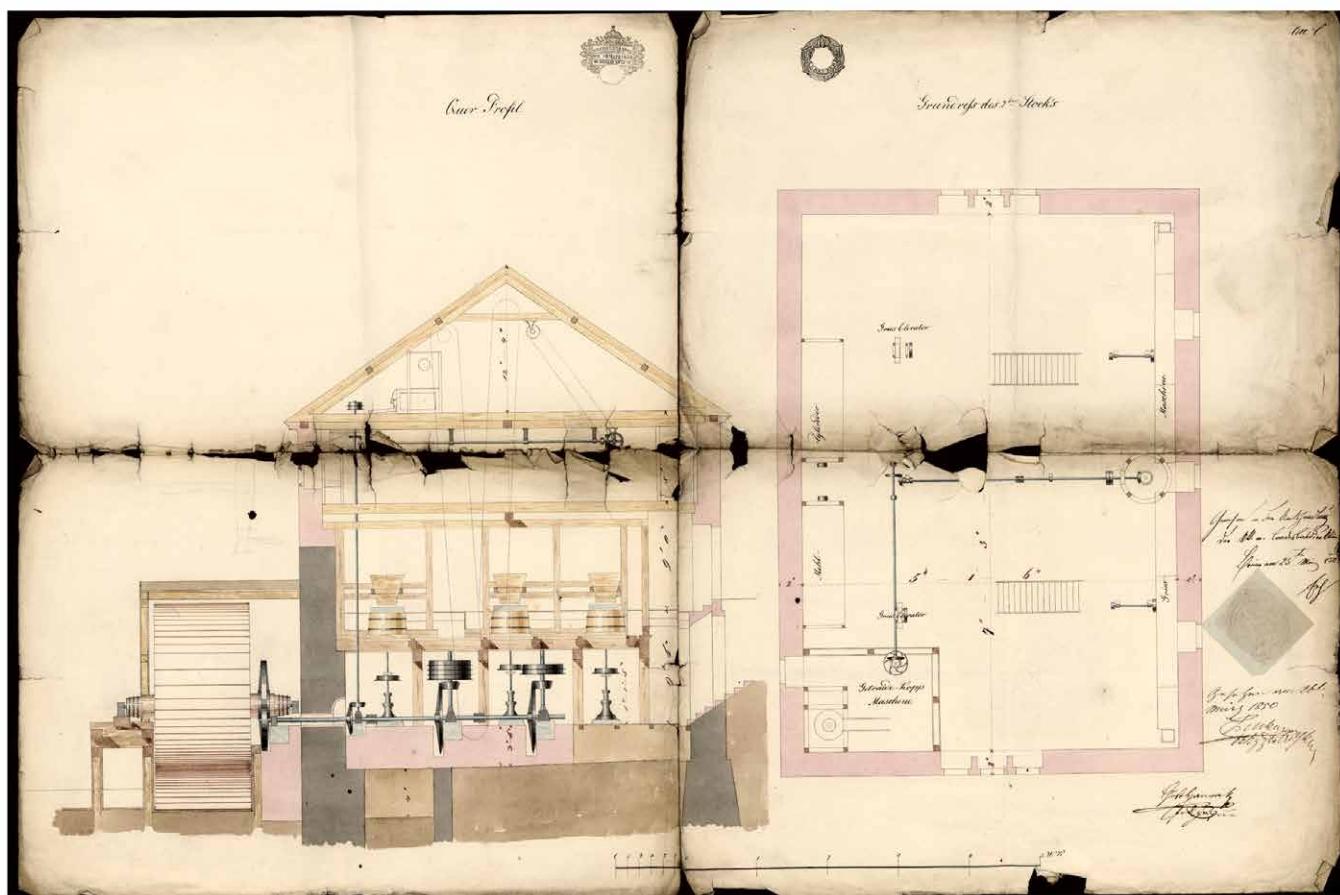
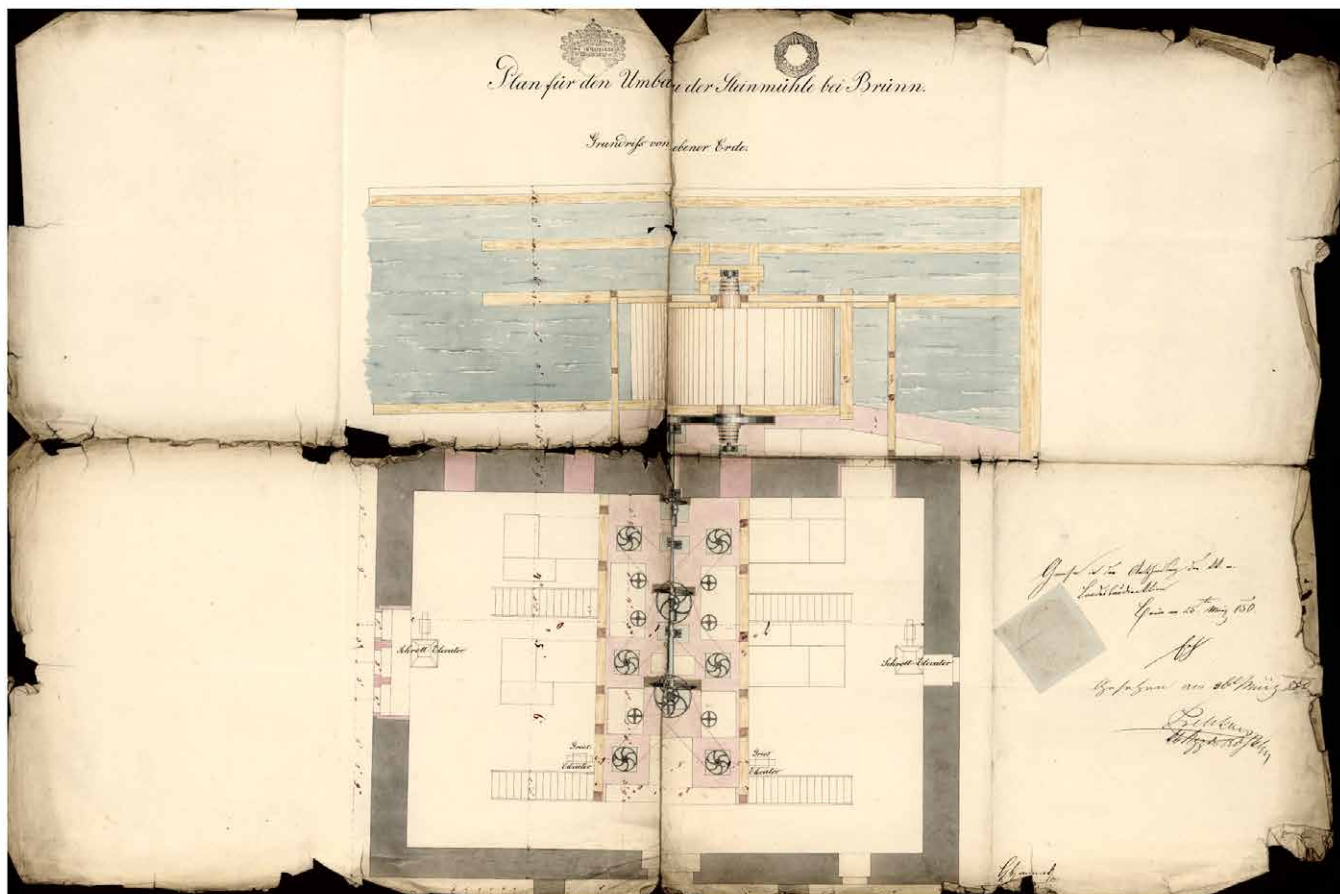
Samotná osada Kamenný Mlýn byla do konce 19. století zahuštěnou kolonií asi třiceti domů podél cesty pod skalnatým svahem Wilsonova (dříve Císařského) lesa. Svým charakterem šlo spíše o dělnickou kolonii, obývanou téměř výhradně Němci. To se roku 1898 stalo důvodem k vyčlenění z českých Žabovřesk a vzniku samostatné obce. Roku 1919 byl Kamenný Mlýn připojen k Brnu, avšak již roku 1927 byl opět začleněn k Žabovřeskám.

Zástavba Kamenného Mlýna zanikla v 70. letech 20. století při výstavbě nové levobřežní komunikace a tramvajové trati z Pisárek do Komína a Bystrce. Dnes území náleží katastru Pisárek. Jedinou připomínkou původní osady je kaplička sv. Antonína nad tramvajovou tratí (viz Slavík 1897; Kuča 2000; Kolařík 2014; Smutný 2012, 90; Čizmář – Zbrank 2024; Zbrank 2024).

ARCHIVNÍ PRAMENY K OBJEKTU MLÝNA A ČERPACÍ STANICE SUROVÉ VODY V KAMENNÉM MLÝNĚ

V archivu Brněnských vodovodů a kanalizací (BVAk)² se dochovaly stavební plány z let 1905–1907, vztahující se k výstavbě strojovny s turbínou a čerpadly pro čerpání surové vody v Kamenném Mlýně. Součástí dokumentace jsou i situační výkresy okolí budoucí čerpací stanice, zachycující tok řeky, mlýnský náhon a usazovací nádrže čistírny vod. K dispozici jsou také dva stavební deníky z roku 1906 s razítky stavební společnosti Pittel & Brausewetter, pobočka Brno. Ve stejném spisu jsou i další plány z roku 1926, zaznamenávající skutečný stav čerpací stanice, který v podstatě odpovídá projektové dokumentaci z doby výstavby (obr. 6). Celkem jde o třicet pět výkresů či jejich kopií. Z těchto plánů lze odvodit původní rozměry čerpací stanice surové vody: délku necelých 20 m, šířku přibližně 8,5 m, výšku od terénu kolem 7,3 m a hloubku 5 m pod terénem. Vstup k čerpadlům byl situován z jižní strany, odkud se po schodišti sestupovalo do prostoru čerpadel. Na východní straně budovy, přímo nad náhonem, byla umístěna vodní Francisova turbína. Na plánu z roku 1905 je vertikální kašnová Francisova turbína s kuželovým převodem s palečným kolem a nejspíše ruční regulací.³ V Mapě a seznamu vodních děl Republiky Československé z roku 1930 jsou obsaženy údaje o použitém vodním motoru a jeho charakteristikách – Francisova turbína o hltnosti 3,1 m³/s, spádu 1,2 m a výkonu 37,2 HP (27,75 kW) – provozovaném Městskými vodárnami v Kamenném Mlýně 29. Dochovány jsou fotografie interiéru i exteriéru čerpací stanice v albu Brněnských vodáren z roku 1924⁴ (obr. 5 a obr. 7).

Obr. 4: Historické plány Kamenného mlýna z roku 1850. AMB, A1/33, inv. č. 1142, krab. 411

Obr. 5: Historická fotografie čerpací stanice vody v Kamenném Mlýně. AMB, fond U5 Sbirka fotografií, sign. XIXb 71

Stavba mladšího jezu v Kamenném Mlýně v letech 1924–27 je zachycena například na fotografiích dochovaných ve fotoalbu „Velké vodní stavby provedené firmou Ing. Jar. Jáchymek Brno, Obilní trh 4“⁵

Významným dokladem historie lokality jsou také stavební plány mlýna z roku 1850, vzniklé v souvislosti s žádostí podnikatele A. Doreta o přeměnu mlýna na apretovnu. Čtyři výkresy zachycují v půdorysu i řezu stav interiéru mlýna s mlecím zařízením a nejbližším úsekem náhonu s mlýnským kolem. Spolu s archivními písemnostmi z let 1850–1856, uloženými v archivu města Brna, dokládají Doretovu snahu o zřízení apretovny⁶ (obr. 4).

Zajímavostí je také fotoalbum z roku 1889 uchovávané v archivu BVaK⁷. Obsahuje 26 fotografií dokumentujících rekonstrukci jezu u Kamenného Mlýna, kterou provedla stavební firma Pittel & Brausewetter a pro potřeby vlastní prezentace nechala z celé akce zhotovit toto album (obr. 8).

NÁLEZOVÁ SITUACE ZAV

V roce 2020 proběhl na stavbě nejprve dohled při provádění zemních prací kolem budoucí retenční nádrže na východním

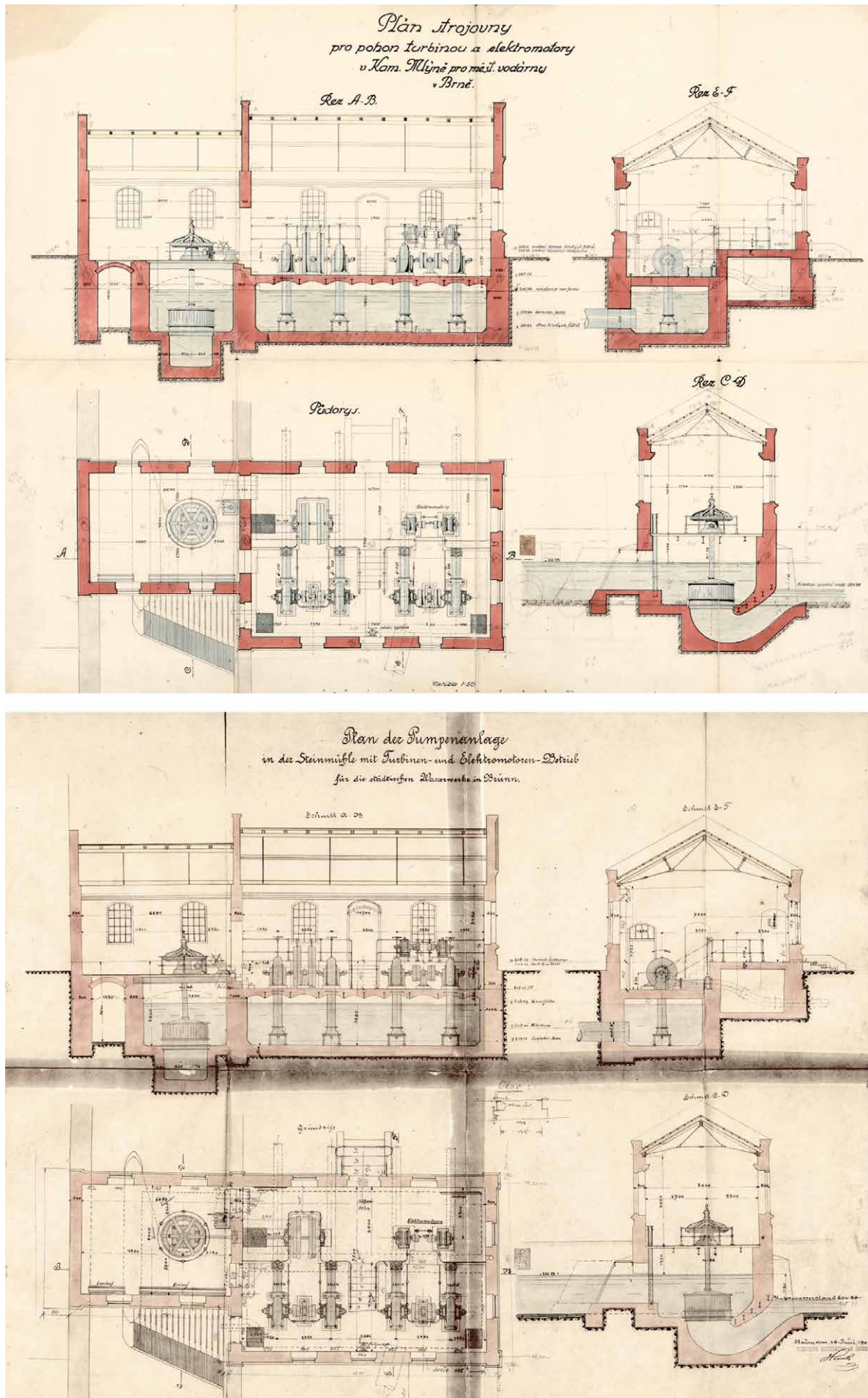
břehu Svratky. Byly zachyceny pouze suťové destrukce vodárenského objektu z počátku 20. století, překryté vrstvami hlíny. Na počátku roku 2021 následovaly rozsáhlejší zemní práce a hloubení retenční jámy. Odtěženy byly pouze recentní navážky, terénní úpravy břehu řeky z 20. let 20. století a vrstvy materiálu z demolice vodárenského objektu a bývalého mlýna. Zachycena byla rovněž dochovaná část cihelného zdiva historické vodárenské budovy z počátku 20. století a pod ní situovaná betonová nádrž (obr. 9), jak je vyobrazeno i na historických stavebních plánech z let 1905 a 1926 (obr. 6).

Po úplném vytěžení jámy navazoval na retenční nádrž liniový výkop, kde se podařilo odkrýt pozůstatky interiéru vodárenského objektu (obr. 10). Zaznamenána byla dochovaná dlažba (s.j. 990) odpovídající dlažbě na historických fotografiích. Zachyceny byly i betonové patky (s.j. 991, 992) a kovový rám pro osazení čerpadel k podzemní betonové nádrži (s.j. 993) (obr. 20). Na dlažbě (s.j. 990) se nacházely i kovové kotvy (s.j. 995) pro uchycení čerpadla. Celá situace odpovídá dochované historické fotografii (obr. 7). Dlažba (s.j. 990) pokračovala dále východním směrem až k betonovému náhonu, kde byla podle historické dokumentace umístěna vodní turbína. Před přechodem nad náhon byl zachycen další prostor s rámem pro osazení sání čerpadla s.j. 993 (obr. 11). Bohužel pro

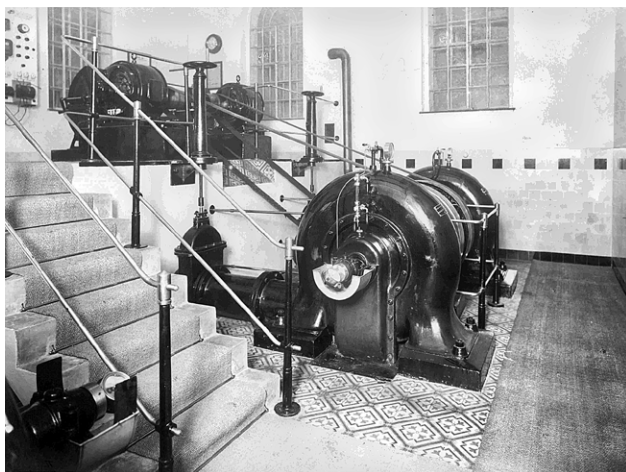
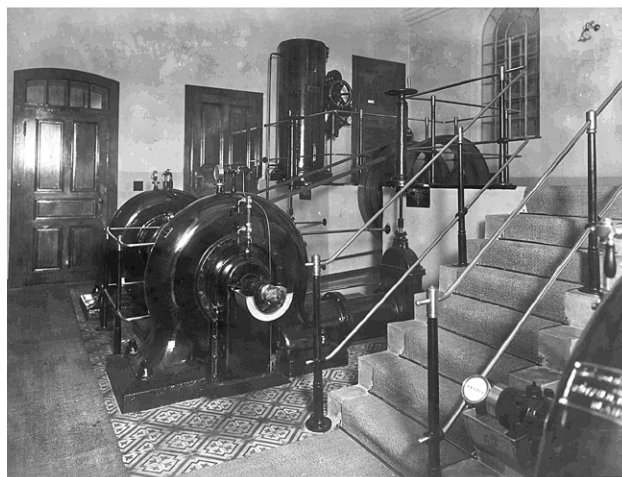
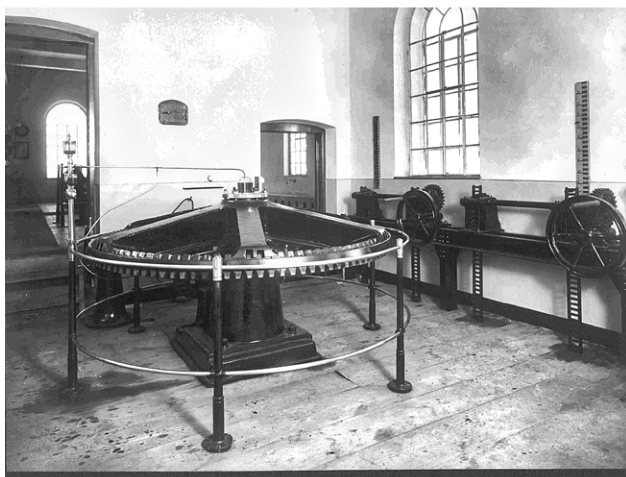
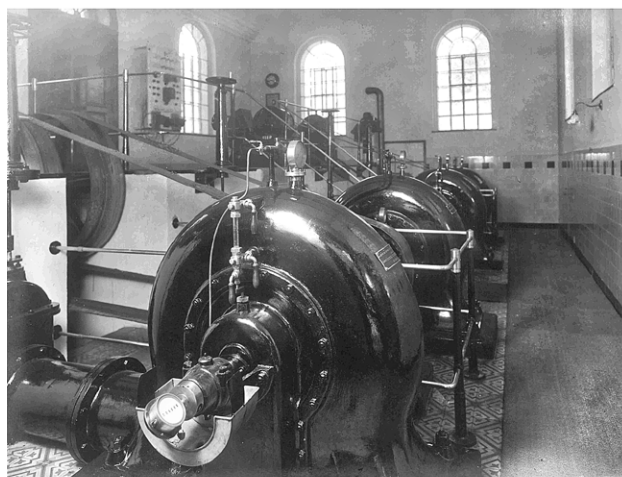
5 Uloženo v Technickém muzeu v Brně.

6 AMB, A1/33 Město Brno – Spisovna města z let (1653) 1851–1896 (1916), inv. č. 1142, krab. 411.

7 AMB, archiv BVaK RF23 – Různá fotodokumentace.

Obr. 6: Stavební plán z výstavby čerpací stanice z roku 1905 a 1926. AMB, archiv BVaK ÚV-VP9

Obr. 7: Historické fotografie exteriéru, interiéru čerpací stanice s čerpadly a vodní turbínou z roku 1924. AMB, fond U5 Sběrka fotografií, sign. XXV, 25. Fotoalbum městských vodáren v Brně, rok 1924

důkladnější dokumentaci záchranného archeologického výzkumu nebyl stavbou poskytnut prostor ani čas.

Samotný prostor bývalého mlýnského náhonu, upravený na počátku 20. století výstavbou čerpací stanice surové vody, byl zdokumentován pouze fotograficky. Zemní práce probíhaly formou do výkopu bez pažení, a proto nebylo z bezpečnostních důvodů možné stěny detailně začišťovat. Při bagrování zasypaného betonového náhonu bylo objeveno kovové česlo určené k zachytávání hrubých nečistot (větví, listí), které by mohly ucpat náhon a prostor turbíny, bylo však značně poškozeno

a ve špatném stavu (obr. 12). Betonové koryto bylo fotograficky zdokumentováno včetně jižního řezu betonovým náhonem i částí nádrže pod objektem a poté odbouráno při pokračování stavebních prací. Stěny i dno náhonu byly z betonu, jižní obvodová zeď historického objektu vodárny byla nad náhonem překlenuta betonovým překladem (obr. 13). Nalezená situace byla zbudována při výstavbě čerpací stanice surové vody v letech 1905–1907.

Při dalším postupu zemních prací (výkopu pro šachtu východně od retenční nádrže, kde byla opět použita metoda výkopu

bez pažení) bylo vyzdviženo množství starších dřevěných prvků (obr. 14). Jednalo se o prostor historického náhonu, který byl původně vydřeven; šlo zřejmě o pozůstatky komory pro mlýnské kolo, případně o samotné kolo. To nám dokládá i výše zmíněná historická dokumentace z roku 1850, na níž je vyobrazeno rozměrné vodní kolo na spodní dopad vody o průměru 2 sáh, 5 a půl stopy – tedy 553 cm – a šířce 1 sáh, 2 stopy a 3 palce – 260 cm (odečteno a přepočteno z plánu⁸) – pohánějící šest mlecích složení (obr. 4). Dendrochronologická analýza (viz nálezková zpráva *Zbranek 2024*) umožnila rozlišit několik fází budování či úprav v prostoru mlýnského kola. Nejstarší dřevěný prvek je datován do konce 13. století, další do počátku 15. století, následně do 50. let 16. století, počátku a poloviny 17. století a první až druhé čtvrtiny 18. století. Nejmladší fáze představují dřeva z první čtvrtiny 19. století, které by mohly souviset s vyobrazením na historickém plánu z roku 1850 (obr. 4).

Stavbou vyzdvižená kolekce dřev byla očištěna, fotograficky zdokumentována, částečně datována a zakreslena. Časté byly tesařské prvky (kolíky, základy, drážky), které ukazují na souvislost s mlýnskou komorou či kolem. Další početnou skupinu tvořily piloty se zahroceným koncem. Dokumentace dřev in situ nebyla bohužel možná, protože šlo o nepažený výkop a nebylo bezpečné do něj vstupovat.

V dalším průběhu zemních prací byla odkryta historická kameno-cihelná východní stěna náhonu, která byla zároveň obvodovou stěnou mlýna (s.j. 1904) v délce minimálně 6,4 m a šířce 0,9 m. Z východní strany (vnitřní) byla opatřena mladší plentou s omítkou (s.j. 1907) – šlo o úpravu v interiéru bývalého mlýna (obr. 15). Z vnitřní strany náhonu na východní straně se dochoval patrně částečně betonový skluz s.j. 1906 (šířka do 3 m, délka 0,8 m, výška min. 1,4 m) přizděný ke starší stěně náhonu (s.j. 1904) ústící do původního náhonu, dokumentovaný v profilu P3 (obr. 15, obr. 20).

Při dalším postupu stavebních prací jižním směrem byla odkryta i západní stěna náhonu, patrně z 19. století. Spodní část stěny náhonu byla z kamenných bloků (s.j. 1919), horní část tvořilo cihelné vyzdění (s.j. 1920) (obr. 16). Ještě jižněji, na profilu P4, byl dokumentován zásyp výkopu s kovovým potrubím známé z historické fotografie ze 80. let 20. století⁹ se zajílováním dnem výkopu (s.j. 124) s nášlapem (s.j. 123). Pod ním ležely starší vrstvy (s.j. 125–127) patrně spojené se zánikem náhonu (obr. 17; vše *Zbranek 2024*).

V rámci zemních prací byl nalezen i pozůstatek historického kovového rámu z horní části okna čerpací stanice surové vody (obr. 18), jak je vidět na historických fotografiích exteriéru i interiéru čerpací stanice (obr. 5 a obr. 7). Bohužel byl ve velmi špatném stavu, nevhodný k restaurování.

Obr. 8: Historické foto jezu u Kamenného Mlýna z roku 1889. AMB, archiv BVAK RF23 – různá fotodokumentace

8 Za informaci děkuji Ondřeji Mertovi z Technického muzea v Brně.

9 AMB, archiv BVaK ÚV-F27.

ZÁVĚR

Článek prezentuje výsledky záchranného archeologického výzkumu a archivního studia zaměřeného na zaniklou čerpací stanici v osadě Kamenný Mlýn v Brně-Pisárkách. Při výzkumu byla odkryta část vodárenského zařízení čerpací stanice surové vody vybudovaného v letech 1906–1907, které zaniklo na konci 60. let 20. století. Relikty historického vodárenského zařízení zachycené záchranným archeologickým výzkumem, bohužel silně limitovaným způsobem

provádění stavebních prací, byly porovnány s dokumentací v Archivu města Brna a Brněnských vodáren a kanalizací. Archivní prameny odpovídají archeologicky zjištěným pozůstatkům (dlažby, umístění čerpadel, náhon, česlo, kovový rám okna a další). Text přináší srovnání archeologických a archivních zdrojů s cílem obohatit pramennou základnu industriální archeologie v České republice a zároveň představit zaniklou technickou stavbu z dějin města Brna.

Obr. 9: Dokumentace z bagrování skrze historický objekt čerpací stanice – základové zdivo a podzemní betonová nádrž. Foto Zbranek, H. – Archaia Brno, z. ú.

Obr. 10: Interiér čerpací stanice odkrytý ZAV. Foto Zbranek, H. – Archaia Brno, z. ú.

Obr. 11: Interiér čerpací stanice, u náhonu odkrytý ZAV. Foto Zbranek, H. – Archaia Brno, z. ú.

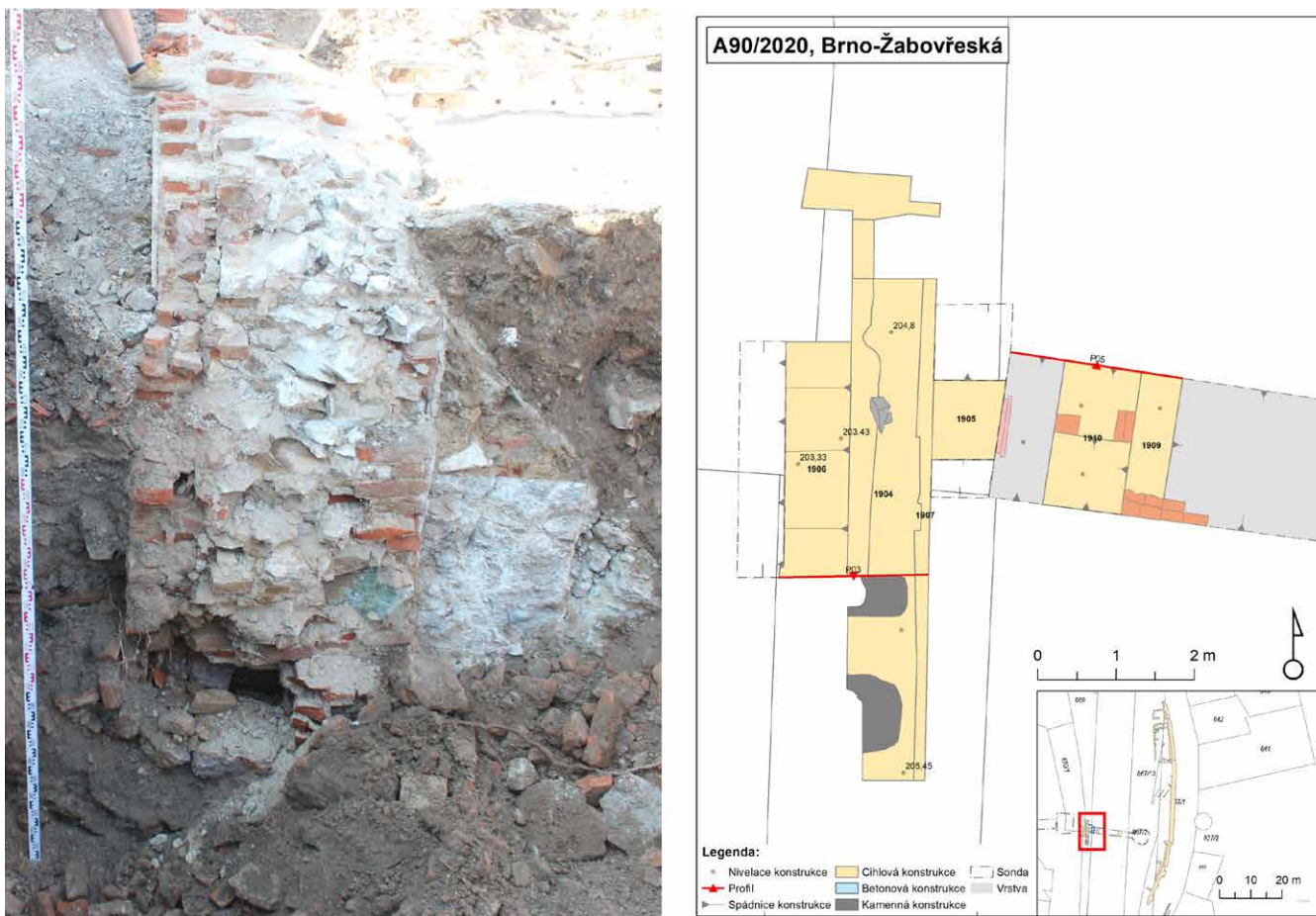
Obr. 12: Nález kovového česla v betonovém náhonu z počátku 20. století. Foto Zbranek, H. – Archaia Brno, z. ú.

Obr. 13: Částečně vyčištěný betonový náhon z počátku 20. století. Foto Zbranek, H. – Archaia Brno, z. ú.

Obr. 14: Vyzdvižená kolekce dřevěných prvků z prostoru mlýnského náhonu. Foto Zbranek, H. – Archaia Brno, z. ú.

Obr. 15: Profil P3 ZAV, skluz do náhonu. Foto a plán Zbranek, H. – Archaia Brno, z. ú.

Obr. 16: Západní stěna staršího mlýnského náhonu. Foto Zbranek, H. – Archaia Brno, z. ú.

Obr. 17: Profil P4 ZAV v mlýnském náhonu. Foto Zbranek, H. – Archaia Brno, z. ú.

Obr. 18: Nález kovového rámu okna čerpací stanice. Foto Zbranek, H. – Archaia Brno, z. ú., AMB – fond U5, Sběrka fotografií, sign. XIXb 71

Obr. 19: Lokace sond a profilů (P3, P4) na soutisku současné katastrální mapy ČUZK a mapy Brna z roku 1906 (v soukromé sbírce). Vytvořil H. Zbranek

Obr. 20: Plán části interiéru čerpací stanice s.j. 990–995 (vlevo) a východní běh náhonu s obvodovým zdívem mlýna s.j. 1904 a mladším skluzem s.j. 1906 (vpravo)

LITERATURA

Čížmář, Z. – Zbranek, H. 2024: Stopami minulosti Kamenného Mlýna v Brně.

Kilian, B. (ed.) 1938: Ročenka městských vodáren v Brně, vydaná k 25letému trvání vodovodu s pitnou vodou z praměnišť od Březové 1913–1938.

Kolařík, V. 2014: Silnice I/42 Brno, VMO Žabovřeská I. Zjišťovací výzkum. Rkp. Nálezové zprávy NZ12/2014 uloženy v archivu Archaia Brno, z. ú.

Kuča, K. 2000: Brno – vývoj města, předměstí a připojených vesnic. Praha – Brno.

Mapa a seznam vodních děl Republiky Československé, stav koncem roku 1930. Sešit 13 / Okresní finanční ředitelství Brno / Důchodkový kontrolní úřad Brno-město, Praha: 1932.

Slavík F. A. 1897: Vlastivěda moravská. Brněnský okres. Brno.

Smutný B. 2012: Brněnští podnikatelé a jejich podniky 1764–1948. Brno.

Zbranek, H. 2024: A90/2020 I/42, VMO Žabovřeská I – etapa II. Rkp. Nálezové zprávy uloženy v archivu Archaia Brno, z. ú.

www.druhebrno.cz

www.vodnimlyny.cz

MICHAL BUČO, Archaia Brno, z. ú., Bezručova 15/78, Brno 60200; bucomichal@gmail.com

HYNEK ZBRANEK, Muzeum města Brna, p. o., Špilberk 210/21, Brno 66224; zbranek@muzeumbrna.cz

ADRESÁŘ AUTORŮ

Mgr. Michal Bučo

Archaia Brno, z. ú.
Bezručova 15/78, Brno 60200
bucomichal@gmail.com

Alex R. Furger, Ph.D.

Lenzgasse 11, CH-4056 Basel
alex@woauchimmer.ch

Ing. Miroslav Kaňka

Záměstí 189, Choceň
ukanku@tiscali.cz

Mgr. František Kolář

NPÚ-ÚOP v Ostravě
Odboje 1, 70200 Moravská Ostrava
kolar.frantisek@npu.cz

Mgr. Michaela Korbičková

Spolek na ochranu památek Bystřicka, z.s.,
Masarykovo náměstí 1, 593 01 Bystřice nad Pernštejnem
EndlicherovaM@seznam.cz

Mgr. Pavel Macků, Ph.D.

Národní památkový ústav
generální ředitelství
detašované pracoviště Jindřichův Hradec
Dobrovského 1/I, 377 01 Jindřichův Hradec
macku.pavel@npu.cz

Natália Megisová

Česká radiouhlíková laboratoř
Ústav jaderné fyziky AV ČR
Na Truhlářce 39/64, 180 86 Praha
megisova@ujf.cas.cz

Mgr. Roman Mikulec

Masarykova univerzita
Filozofická fakulta
Ústav archeologie a muzeologie
Joštova 220/13, 602 00 Brno
472045@mail.muni.cz

Mgr. Radek Míšanec

NPÚ-ÚOP v Ostravě
Odboje 1, 70200 Moravská Ostrava
misanec.radek@npu.cz

Ing. Ivo Světlík, Ph.D.

Česká radiouhlíková laboratoř
Ústav jaderné fyziky AV ČR
Na Truhlářce 39/64, 180 86 Praha
svetlik@ujf.cas.cz

Mgr. Arkadiusz Tajer

Archeologické centrum Olomouc
U Hradiska 42/6, Olomouc
tajer@ac-olomouc.cz

Mgr. Hynek Zbranek

Muzeum města Brna, p. o.
Špilberk 210/21, Brno 66224
zbranek@muzeumbrna.cz